

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ
В НОВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ**

Анотація. Зазначено основні чинники, що вплинули на реформування професійно-технічної освіти з проголошенням незалежності України. Наведено основні нормативно-правові та законодавчі документи, які прийняті в кінці XIX на початку XX століття та регламентують діяльність професійно-технічних навчальних закладів, їх важливість у модернізації системи професійно-технічної освіти. Доведено важливість якісної професійної підготовки кваліфікованих працівників сфери обслуговування в сучасних соціально-економічних умовах та сучасними вимогами ринку праці, у зв'язку з чим збільшилася кількість професій сфери обслуговування, а професійно-технічні навчальні заклади відкрили нові професії. Охарактеризовано основні документи, згідно з яких здійснюється професійна підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування в навчальних закладах. Проаналізовано цикли навчальних предметів, за якими здійснюється підготовка майбутніх спеціалістів у навчальних закладах, а також проаналізовано типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників на прикладі професії «Кухар» 4 розряду. При аналізі плану зосереджена увага на предметах професійно-теоретичної підготовки, виробничого навчання та виробничої практики. Наведено типову навчальну програму з виробничого навчання та виробничої практики професії «Кухар» 4 розряду.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, сфера обслуговування, кваліфікований робітник, нормативно-правові документи, навчальний план, виробниче навчання, виробнича практика, державний стандарт.

PROFESSIONAL TRAINING OF SKILLED WORKERS IN SERVICE SECTOR UNDER PRESENT-DAY SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS

Annotation. Factors that influenced the formation of vocational education after the proclamation of independence of Ukraine are mentioned. Basic legal and legislative documents, adopted in the late 19th and early 20th century, and regulating the activities of vocational schools, their importance in the modernization of vocational education are given. Importance of high-quality training of skilled service workers under the present-day socio-economic conditions and the demands of the modern labor market is proved; therefore the number of service sector jobs increased, and vocational schools opened new professions. Basic documents, according to which training of skilled workers is accomplished in the service sector schools, are characterised. Series of subjects, which train future experts in schools and also the typical curriculum for skilled workers by the example of the profession «A cook, skill category 4» are analysed. The curriculum analysis focuses on theoretical subjects of vocational training, industrial training and practice. The typical curriculum for industrial training and industrial practice of the profession «A cook, skill category 4» is given.

Keywords: vocational education, service sector, skilled workers, normative-legal documents, curriculum, industrial training, industrial practice, state standard.

Основними причинами, які спричинили необхідність реформування професійно-технічної освіти в нових соціально-економічних умовах кін. XIX – поч. XX ст., є: перехід економіки до ринкових відносин, спад виробництва; нові вимоги до кваліфікації робітників, потреба працівника широкого профілю; недосконалість законодавчої і нормативно-правової документації. «Особливість інноваційних перетворень у сучасній українській освіті полягає у зміні її соціальної функції – участь системи професійної освіти з огляду на глобалізаційні й інтеграційні процеси, що відбуваються в усьому світі» [6, с. 5].

Проблему професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування розглядають досліджують такі науковці: І. Бабій, Г. Васянович, С. Вдович, Н. Вінник, Р. Гуревич, І. Довженко, І. Жорова, Н. Котляревська, А. Литвин, І. Матійків, Н. Ничкало, Ю. Павлов, В. Радкевич, Л. Руденко та ін.

Мета статті – охарактеризувати нормативно-правову базу, відповідно до якої здійснюється діяльність у професійно-технічних навчальних закладах; проаналізувати зміст професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в сучасних соціально-економічних умовах.

За роки незалежності України зменшилися мережа навчальних закладів і кількість учнів. За даними Державної служби статистики, у 1991 р. функціонувало 1251 державних ПТНЗ із контингентом учнів 648,4 тис.; у 12 р. – 972 ПТНЗ із контингентом учнів 423,3 тис.

За 23 роки (станом на 01.01.2014 р.) сформована така мережа професійно-технічних навчальних закладів:

– державні ПТНЗ – 938 (ПТНЗ (МОН і ОДА) – 835 (з контингентом учнів майже 360 тис.); ПТНЗ у структурі ВНЗ та інших – 54 (із контингентом учнів майже 22 тис.); ПТНЗ в установах виконання покарань – 76 (із контингентом слухачів близько 9 тис.);

– недержавної форми власності – майже 1200 ПТНЗ (із контингентом учнів близько 100 тис.) [7].

Однак, відповідно до сучасних соціально-економічних потреб держави та ринку праці, навчальні заклади, які готують працівників для сфери обслуговування, збільшують перелік нових професій і готують майбутніх кваліфікованих робітників.

Варто зазначити, що до середини 90-х років ПТНЗ працювали за нормативно-правовими документами Радянського Союзу. Тому важливим завданням для здійснення діяльності, подолання кризової ситуації та

модернізації професійно-технічної освіти постає питання створення нової законодавчої бази. У 1998 р. прийнятий перший Закон «Про професійно-технічну освіту», а на виконання цього Закону згодом прийнято ряд нормативно-правових актів: Положення про професійно-технічний навчальний заклад, Положення про організацію навчально-виробничо-процесу професійно-технічних навчальних закладів, Положення про ступеневу професійно-технічну освіту, Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти та ін. За час незалежності України було прийнято ряд важливих законодавчих актів: Закон «Про освіту» (01.07.2014 р.), згідно з яким в Україні діють навчальні заклади таких типів: університети (універсальні навчальні заклади), інститути й академії (галузеві навчальні заклади), коледжі (де готують спеціалістів до рівня молодшого бакалавра чи бакалавра).

За час незалежності України уряд удосконалював нормативно-правову базу, було створено систему оновлення змісту професійно-технічної освіти, зокрема затверджені: «Класифікатор професій ДК 003-95»; Національний класифікатор України «Класифікатор професій ДК 003: 2005»; Національний класифікатор України «Класифікатор професій ДК 003: 2010»; Державний перелік професій із підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах (2007 р.); Державний стандарт професійно-технічної освіти (2002 р.); Методика розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій (2013 р.) [7].

Зазначимо, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України розроблено Державні стандарти професійно-технічної освіти для підготовки (підвищення кваліфікації) робітників (станом на кінець 2013 року затверджено нові стандарти для 305 професій). Важливість цього документа полягає у тому, що в ньому міститься освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника професійно-технічного навчального закладу; типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників; типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання, передбачені типовим навчальним планом; критерії кваліфікаційної атестації випускників; перелік основних обов'язкових засобів навчання та ін.

На сучасному етапі навчання у ПТНЗ здійснюється за трьома рівнями: початковий, середній і вищий. Початкова професійна освіта – здобуття кваліфікації з однієї або кількох нескладних професій. Середня професійна освіта – підготовка кваліфікованих робітників за однією професією або групою складних професій. Крім того, у молоді є можливість здобути разом із професією і повну середню освіту. Вища професійна освіта – професійна робітнича кваліфікація зі складних професій і кваліфікація молодших спеціалістів, які потребують фундаментальних теоретичних знань і розвинутого технологічного мислення [2, с. 11].

Навчально-виховний процес підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ складається з таких частин: навчальна робота, виробнича робота, виховна робота, методична робота.

Підготовка кваліфікованих робітників, у тому числі працівників сфери обслуговування, здійснюється на основі трьох циклів навчальних предметів:

1. Професійно-технічний цикл охоплює загальнотехнічні, спеціальні предмети і виробниче навчання. Він спрямований на формування робітника широкого профілю в межах інтегрованої групи професій і на спеціалізацію з конкретних видів робіт. Кожна група предметів професійно-технічного циклу формується залежно від складності професій, заданого рівня кваліфікації і термінів навчання.

2. Природничо-науковий цикл диференційований за змістом залежно від освіти і рівня підготовки учнів, профілів професійної підготовки, можливості здобування в училищі загальної середньої освіти.

3. Гуманітарний цикл базується на освіті, здобутій за програмами основної або повної середньої школи, і спрямований на оволодіння учнями загальнолюдськими цінностями, їхній подальший духовний саморозвиток [2, с. 12].

Важливим документом, згідно з яким відбувається підготовка майбутнього кваліфікованого працівника сфери обслуговування, є навчальний план. Для аналізу цього документа дещо детальніше зупинимось на прикладі підготовки робітника професії «Кухар». У ПТНЗ першого атестаційного рівня тривалість професійної підготовки майбутнього кваліфікованого працівника професії «Кухар» складає: на 3 розряд – 914 годин, на 4 розряд – 1105 годин, 5 розряд – 720 годин, 6 розряд – 465 годин. Навчальний план містить такі частини: 1. Соціально-гуманітарні предмети. 2. Загально-професійна підготовка. 3. Професійно-теоретична підготовка. 4. Професійно-практична підготовка. 5. Консультації. 6. Державна атестація й інші форми контролю. 7. Загальний обсяг навчального часу. Формування професійних умінь і навичок відбувається на основі вивчення предметів загально-професійної підготовки та професійно-теоретичної підготовки. До предметів професійно-теоретичної підготовки належать: технологія приготування їжі з основами товарознавства (210 год.), устаткування підприємств харчування (40 год.), гігієна та санітарія виробництва (15 год.), фізіологія харчування (28 год.), організація виробництва й обслуговування (42 год.), облік, калькуляція і звітність (17 год.), охорона праці (15 год.).

Вивчення предметів професійно-теоретичної підготовки передбачає вивчення учнями: загальних відомостей про певну галузь виробництва і перспективи її розвитку; основних відомостей про пристрої, принципи дії та найбільш ефективні способи використання сучасної техніки; науково-технічного обґрунтування сучасних технологічних процесів, методів і прийомів технології, досягнень виробництва; необхідних відомостей із наукової організації праці, робочого місця, техніки безпеки, промислової санітарії та гігієни [2, с. 21].

Результати вивчення теоретичної підготовки майбутні кваліфіковані працівники сфери обслуговування реалізують безпосередньо на виробничому навчанні та виробничій практиці, яка здійснюється на підприємствах (для кухарів це підприємства ресторанного сервісу).

Для прикладу наведемо навчальну програму виробничого навчання та виробничої практики працівника професії «Кухар» 4 розряду (таблиця 1).

Таблиця 1

Типова навчальна програма з виробничого навчання

Професія – 5122 Кухар. Кваліфікація – 4 розряд. Загальний фонд навчального часу – 665 годин

№ з/п	Тема	Кількість годин
I. Виробниче навчання		
1.	Механічна кулінарна обробка риби та приготування рибних напівфабрикатів	18
2.	Приготування напівфабрикатів з м'яса та сільськогосподарської птиці	30
3.	Приготування супів	24
4.	Приготування соусів	12
5.	Нарізання овочів складними формами. Елементи оформлення страв	12
6.	Приготування страв і гарнірів з овочів та грибів	18
7.	Приготування страв з яєць та сиру	12
8.	Приготування страв і гарнірів з крупів, макаронних виробів і бобових	6
9.	Приготування страв з риби та морських продуктів	30
10.	Приготування страв з м'яса, сільськогосподарської птиці та субпродуктів	30
11.	Приготування холодних страв і закусок	24
12.	Приготування солодких страв і напоїв	12
13.	Приготування тіста та виробів з нього	18
14.	Організація обслуговування	6
Всього годин:		252
II. Виробнича практика		
1.	Ознайомлення із закладом ресторанного господарства. Система охорони праці на даному підприємстві	7
2.	Самостійна робота кухаря 4 розряду	406
Кваліфікаційна пробна робота		
Всього годин:		413
Разом:		665

Отже, система професійно-технічної освіти незалежної України змінювалася відповідно до історичних умов. У зв'язку з сучасними соціально-економічними умовами та вимогами ринку праці збільшилася кількість професій сфери обслуговування, училища відкрили нові професії. Для вдосконалення системи професійно-технічної освіти було прийнято ряд важливих законодавчих документів. Навчальні заклади приватної та державної форм власності здійснюють підготовку близько 400 тис. майбутніх кваліфікованих робітників. Професійно-технічна освіта на сучасному етапі продовжує змінюватися і розвиватися.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vzn.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>
2. Гуревич Р. С. Навчально-виховний процес у професійно-технічних закладах / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко, Ю. Б. Бадюк ; за ред. проф. Р. С. Гуревича. – Вінниця : ТОВ «Планер», 2011. – 355 с.
3. Державний стандарт професійно-технічної освіти з професії «Кухар». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/57/derzhavni-standarti-profesijno-tekhnichnoji-osviti/>
4. Коханко О. М. Підготовка робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969-2000 рр.) : Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ХНУ, 2006. – 254 с.
5. Павлов Ю. О. Формування професійної компетентності фахівців ресторанного сервісу / Ю. О. Павлов. – К. : АЛВІЯ, 2013. – 417 с.
6. Пальчук М. І. Професійний стандарт компетентності: професія «Кухар» : Навчально-методичний посібник / М. І. Пальчук. – Сімферополь : 2013. – 312 с.
7. Професійно-технічна освіта незалежної України у 1991-2013 роках: головні події, формування нормативно-правової бази, статистика : Матеріали Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?jsessionid=78AFC9DA9146D4AC086B8B147A16571B?art_id=59227&cat_id=44731